

לג רלוונטיות בשיעורים כדרך חיים

מה שאינו נוגע לתלמיד – אינו מעניין אותו. מה שאינו מעניין אותו – גורם לו להשתעמם במקרה הטוב, ולהפריע במקרה הרע.

אם אנו רוצים ליצור שיעורים מעניינים, עלינו להנגיש את החומר לילדים שיושבים מולנו. זה נכון לגבי כיתות א', כיתות ו', כיתות י"ב וגם לגבי סטודנטים באוניברסיטה. זה נכון בשיעורים פרונטליים וזה נכון בשיעורים פרטיים. מה שמעניין ורלוונטי – נקלט. זה פשוט כך. כמו כן אפשר להנגיש בכל השיעורים את החומר – זו שאלה של גישה. כמורה לתנ"ך, גיליתי כי בדרך כלל תלמידים שמגיעים אליי מבת-ספר אחרים נושאים בקרבם במקרים רבים, לצערי הרב, רגשות שליליים בהקשר לתנ"ך, בשל הוראה מאוסה, לא רלוונטית, מורים שלא מצאו חן בעיני התלמידים ואשר בעצמם לא אהבו את המקצוע שהם לימדו או הבינו אותו לעומק ועוד. במצב זה בעצם אינני מקבל את תלמידיי טאבולה-ראסה, אלא אני מקבל אותם טעונים ומלאי דעות על המקצוע שאני מלמד. אם אני רוצה ליצור שינוי ותפנית בדרך שבה הם מביטים במקצוע שלי, עליי להנגיש אותו עבורם ולהראות להם כמה רלוונטיות ומשמעות יש בתנ"ך ביחס לחיים שלהם.³⁸

אני מחלק את הרלוונטיות לשני רבדים עיקריים – "רלוונטיות כללית" ו"רלוונטיות אישית":

38 תודה מיוחדת בעניין הרלוונטיות לד"ר גלי דינור, נושא שהייתה מדגישה בהקשר למושג הנקרא "פריצת דרך" בשיעורי מקרא, במטרה ליצור קישור ישיר לעולמו של הלומד באמצעות השוואות, דוגמת אלה המובאות בפרק זה. חלוקת רובדי הרלוונטיות שאני מציע פה היא שלי, אך רוח הדברים של ד"ר דינור ניכרת בדבריי.

1. רלוונטיות כללית: רלוונטיות זו עוסקת בעולם הכללי המודרני, אך אינה בהכרח נוגעת לכלל התלמידים, היות שלא כולם מתעניינים בנושאי "העולם הגדול", או מבינים אותם, דוגמת פוליטיקה, ממשל, טבע, מונחים כלליים ועוד. זה מצוין להרחיב את האופקים שלהם באמצעות דוגמאות מעין אלה, משום שאז הם גם מבינים את החומר הנלמד וגם לומדים דברים נוספים על החיים שלהם בעידן הנוכחי, ולא רק מביטים בצורה מצומצמת על חומר הלימוד שלהם.

דוגמאות:³⁹

אם אנו מדברים על מנהיגים במקרא והחלטות שהם מקבלים, נכון יהיה לקשר זאת להחלטות שמקבלים ראשי ממשלות; אם אנו מדברים על אימפריה ששולטת בתקופת המזרח הקדום כגון מצרים, בבל, או אשור, נכון יהיה להסביר על המושג מעצמת-על ולתת כדוגמה את ארה"ב ורוסיה, הנחשבות למעצמות-על בעידן המודרני; אם אנו לומדים על מגמתיות אפשרית במקרא, הרי יהיה נכון להראות מהי מגמתיות בתקשורת: כיצד מקור תקשורת אחד מציג אירוע בדרך א' ומקור תקשורת אחר מציג את אותו אירוע בדרך ב' – דרך שלעיתים הפוכה לחלוטין מזו שהציג המקור הראשון; אם אנו מדברים על נהנתנות העשירים ועושיק הדל במקרא, יהיה נכון להראות דוגמאות מהיום-יומם שבהן חברות/גופים גדולים/אנשים עשירים/בעלי תפקידי מפתח מנצלים את כוחם כנגד היחיד והדל,

39 יש לשים לב בכל עת כי הדוגמאות שיובאו כאן או בידכם הן דוגמאות מכבדות אשר לא יוכלו לפגוע באוכלוסייה זו או אחרת. יש לצאת מנקודת הנחה שיש תמיד לדבר על כלל בני-האדם כשוויים זה לזה. זהו עניין משמעותי וחשוב ביותר ויש לשים עליו דגש גדול בשיעורים.

או אחרת? לפתע תראו כי גם תלמידים שאינם יודעים את החומר בדרך כלל ושאינם משתתפים כשנשאלות שאלות תוכן אשר דורשות הכנה, רוצים להביע דעה ולהשתתף! לפתע חומר הלימוד שלפני רגע נראה משעמם הופך להיות לדיון קולח ומעניין, שבו נשמעות דעות שונות ומגוונות על יחסי אחים בבתי שונים. חשוב כמובן לשמור על שיח מכבד ועל כללי דיבור מכבדים, משום שבהקשר לשיעורים כאלה נאמרים דברים שונים. פעמים רבות תלמידים יכולים לחלוק אלו על דבריהם של אלו, וחשוב שהדברים יאמרו בצורה מכבדת, אך ללא ספק פלורליזם במתן דעה אישית תוך קישור לחומר הלימוד, ייצור תפנית, עניין ומשמעות בשיעור!

דוגמה אחרת מחומר הלימוד בספר יהושע א: יהושע, שזה עתה מונה למנהיג כממשיכו של משה, פונה אל שניים וחצי השבטים ומזכיר להם את ההסכם שהיה להם עם משה (במדבר לב) – טרם כיבוש הארץ וההגעה לארץ כנען, מגיעים שניים וחצי השבטים ומבקשים ממשה להתיישב בעבר הירדן המזרחי מבלי לחצות את הירדן מערבה לתוך הארץ. משה רואה במהלך זה ניסיון להתחמק מהמלחמה על כיבוש הארץ, ולאחר דין ודברים אומר כי יאפשר להם להתיישב בעבר הירדן המזרחי כבקשתם, רק לאחר שיצטרפו לשאר העם במלחמתם. בספר יהושע, משה כבר אינו בחיים ואנו מוצאים פנייה יזומה של יהושע, ממשיכו של משה, אל שניים וחצי השבטים שמזכיר להם את הצו של משה בעניין המלחמה. קיימות כמה סיבות מדוע הוא עושה זאת: לבסס את שלטונו כמנהיג, להראות לשניים

שפעמים רבות סיכויי לגבור עליהם נמוכים. דוגמאות אלה נותנות לילד גם מושג לגבי דברים בסיסיים בעולם המודרני, מלמדות אותו ידע עולם, מכניסות רעננות משמעותית ועניין לשיעורים ומראות לו כי החומר ה"ישן-נושן" מתקופת המקרא רלוונטי גם לימינו.

2. רלוונטיות אישית: בסוג רלוונטיות זה ניצור קשר אישי וישיר עם חיי התלמיד דרך חומר הלימוד. הרלוונטיות תצא לפועל על ידי דוגמאות הנוגעות לחייו האישיים של התלמיד. אם אנו לומדים על קנאה בין אחים, דוגמת קין והבל, יעקב ועשו ועוד, מה יהיה קל ונגיש יותר מאשר לדבר על יחסים בין אחים ואחיות כיום? האם קנאה היא חלק מהם? מתי כן? מתי לא? האם תמיד מפרגנים לאח? ומה אם האח הקטן עוסק בתחום שלי פחות שנים ממני ומצליח יותר? האם גם אז לא מקנאים? בספר שמות מקבל משה, האח הצעיר של אהרון, את תפקיד הובלת העם ושחרורו מהעבדות במצרים, בעוד אהרון, הבכור, והנחשב יותר, בוודאי בתקופת המזרח הקדום, נבחר להיות לו לעוזר. בהקשר לנושא זה לדוגמה, ניתן לספר על שני אחים העוסקים בטניס מקצועי כל חייהם, כאשר חלומם הוא לזכות בהישגים גבוהים בתחרויות בין-לאומיות. לפתע, כנגד הציפיות, זוכה האח הצעיר בהישג גבוה ומשמעותי בתחרות בין-לאומית ובכך "עוקף" את הישגי האח הצעיר. האם זה משפיע על יחסיהם? אם כן, מדוע? אם לא, מדוע? משם כבר ניתן לעבור אל תחושות התלמידים עצמם בבית: האם זה מוכר להם? למה זה קורה? האם הם יכולים להזדהות עם המצב שאליו נקלעו משה ואהרון? האם הם יגיבו בצורה מפרגנת ומכבדת כפי שהגיב אהרון למשה,

אליך בשפתך, הדברים הופכים לנהירים הרבה יותר. יש לשים לב שעל הדוגמאות להעביר את הרעיון המרכזי הרלוונטי שברצונכם להבהיר לתלמידים. לדוגמה בספר יהושע, הפנייה היזומה של המנהיג החדש לשניים וחצי השבטים שהבטיחו לקיים את הבטחתם, במקביל לפניית המורה החדש אל התלמידים שאמורים לקיים את הבטחתם. ההצבה של הסיטואציה הנלמדת בחומר הלימוד במקביל לחייהם של התלמידים יוצרת תפנית, עניין, מעמיקה את ההבנה, יוצרת הנאה, דיון ועוד.

דוגמה אחרונה: בספר שמות אנו נחשפים לסיפור המפורסם של יציאת בני ישראל ממצרים. טרם היציאה, עוד בניסיונות השכנוע של ה' את משה לקחת את התפקיד, משה מביע חשש מכך שבני ישראל לא יאמינו לו שה' נגלה אליו ובחר בו, ועל כן לא ירצו ללכת אחרי בקשותיו. כתוצאה מכך, בפרק ד ה' נותן למשה אותות, מעשים על-טבעיים שיוכל להראות לעם, והם יוכיחו שה' אכן נגלה אל משה ואינו דובר שקר. עניין זה פשוט ובסיסי לכאורה, אך גם ניתן ליצור העמקה באמצעות דוגמאות רלוונטיות פשוטות. ניתן לשאול את התלמידים אם הם מתחברים לחששו של משה, ואם כן, מדוע? האם החשש שלו שלא יאמינו לו, טבעי? האם קרה להם פעם שהם פחדו שלא יאמינו להם? ההורים שלהם, למשל? ואז מה הם עשו בשביל שהם יאמינו להם? האם הוכחות היו עוזרות? התלמידים, שכעת מבינים שמדובר כאן בעצם בעניין אנושי לחלוטין – והוא הפחד שלא יאמינו למה שהם אומרים – מתחברים בקלות רבה יותר לסיפור. ניתן

וחצי השבטים ולשאר העם כי הוא מתואם עם הוראותיו של משה וממשיך דרכו ועוד. כדי להסביר רעיון זה, ניתן להשתמש בדוגמה הבאה: "דמיינו כי המורה לתנ"ך שלכם בכיתה ז' כעס עליכם מאוד במהלך השנה. הוא הבטיח לכם שבשנה הבאה, כשתעלו לכיתה ח', תקבלו עבודה עצומה על כל הפרקים הנלמדים לפי תוכנית הלימודים, בשל התנהגות לא נאותה בשיעורי התנ"ך שלו בכיתה ז'. אותו מורה לתנ"ך שלימד אתכם בכיתה ז' עוזב את בית-הספר בסיום השנה, ובכיתה ח' מגיע אליכם מורה אחר. האם תזכירו לו את ההסכם עם המורה הקודם? נראה שלא, היות שאני מניח כי אתם רוצים להימנע מהעבודה המדוברת. לצערכם, המורה החדש יוזם עמכם שיחה ומבהיר כי העבודה תינתן, ויש לזכור את ההסכם שהיה לכם עם המורה שעזב ושעליכם לקחת אחריות על מעשיכם. אותו הדבר מתרחש עם שניים וחצי השבטים בתקופת חילופי ההנהגה."

לפתע, כשמסבירים להם את הדברים בשפה שלהם, דרך העיניים שלהם, באופן החשיבה שלהם, בצורה שיכולה לדבר אליהם, צורה שהם יכולים להבין בקלות ובמהירות – נוצר חיבור ישיר וברור לחומר הלימוד, וכמו כן מושגות מטרות נוספות כמו קידום משמעותי של החיבה למקצוע ואף חיבה ללמידה בכלל, חיבור למורה, לשיעור, לתוכן ועוד. דברים נשמעים אחרת כשהמורה/המרצה/המדריך מדבר בשפה שלך, בשפה שאתה מבין. הדבר נכון בעיניי לכל גיל ולכל מצב – יסודי, חטיבת ביניים, תיכון, אקדמיה, מסגרת פרונטלית, פרטנית ועוד. כשמדברים

לד

שבירת הריחוק בכלל ובטיול השנתי בפרט

במסגרת הטיול השנתי אני שובר שגרה ומתנהג אחרת מאשר ביום-יום בבית הספר.⁴⁰ מובן שאני עדיין שומר על הכללים הקיימים, ומעל לכל על חוקי הביטחון והבטיחות של הילדים, אך עם זאת אני מאפשר לעצמי להיות עימם קליל יותר, לצחוק עימם עוד יותר ולהראות להם צדדים בי שהם אינם רואים במסגרת היום-יום בבית הספר.

אפשר להתייחס לטיול השנתי כאל עוד מסגרת של זמן שבה אנו מבליים בצורה הרגילה עם התלמידים, אך הלכה למעשה מדובר בהזדמנות נפלאה ליהנות ולגרום להנאה וקרבה. אם אנו מדברים על יחסים משמעותיים, הטיול השנתי משמש הזדמנות נהדרת לכך.

בנסיעות הארוכות ליעדים, כשיש לי חשק, אני עובר אל אחורי האוטובוס עם התלמידים, מדבר איתם וצוחק איתם. כפי שפירטתי קודם לכן, תלמידים פעמים רבות חושבים שהמורים "קיימים רק בבית-הספר" משום שהם אינם משתפים עם תלמידיהם מידע מחייהם. כאשר אני מדבר עם התלמידים באוטובוס, השיחה נעה לכל הכיוונים, כמו כל שיחה רגילה שלי, למעט גבולות שאינני חוצה אף פעם עם התלמידים: דיבור שלילי על אחד מהמורים או התלמידים, קללות, גסויות או נושאים לא ראויים. מבחינתי השיחה יכולה להתקיים כל עוד היא נשארת בגבולות התחום המכבד והמכובד.

⁴⁰ במסגרת הלימודים בבית-הספר בישראל מקובל כי התלמידים יוצאים אחת לשנה לטיול, בדרך כלל בן יומיים ובו פעילויות משותפות דוגמת מסלולים בשטח, ביקורים באתרים שונים ולינה מאורגנת.

להעמיק את הדוגמה ולהסביר כי במקרה זה לא מדובר בסיפור פשוט כלשהו שמשהו בא לספר לעם והוא צריך להוכיח אותו, אלא במשהו הרבה יותר גדול – להוכיח שה', לא פחות ולא יותר, נגלה אליו ושהוא בחר בו כדי לשחרר את העם ממצרים! בשביל להוכיח דבר כזה, צריך בהחלט להגיע עם דבר מה ביד, אחרת אנשים לא יתייחסו ברצינות למה שיאמר משה. ניתן לשאול אותם: אם מישהו היה בא לשכבה שלכם כאן, בבית-הספר, וטוען כי שר החינוך בחר בו להיות הנציג של בית-הספר לביטול לוח המבחנים הבית-ספרי, והוא מבקש שתבואו לתמוך בו – האם תאמינו לו או שתרצו לראות הוכחה כלשהי, דוגמת מסמך שתומך בדבריו? לפתע שוב הדיון הופך להיות רלוונטי מאוד, מוחשי מאוד; חומר הלימוד כבר לא עוד קטע בספר, אלא דילמה רלוונטית מהחיים, דבר שמביא לכך שהעניין בכיתה גדל, הדיון הופך להיות פורה יותר, התלמידים נהנים, המורה מעביר את מסריו בקלילות ועוד. בשיטה זו כולם מרוויחים!

דוגמאות אלה כאמור לקוחות ממקצוע התנ"ך בלבד, אך הדבר עובד באותו האופן גם במקצועות האחרים. רלוונטיות כדרך חיים היא דרך נהדרת לשדרג שיעור ולמידה. אין לי ספק שמדובר באחד מהכלים המשמעותיים והעוצמתיים ביותר (!) שיש למורה כדי ליצור נהירות בחומר הלימוד, קליטה וזכירה קלה שלו וכן ליצור חוויה חיובית ומשמעותית בשיעוריו.